

УДК 373.1:808.5

Н. С. Сидоренкостудентка ФПДО
спеціальності «Логопедія»**А. І. Кравченко**кандидат педагогічних наук, професор
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

УМОВИ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗВУКОВІЙ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ

У статті описані умови навчання звукової культури мовлення дітей дошкільного віку. Висвітлені погляди вчених, щодо зазначеної проблеми і доведені відмінності в основних поняттях.

В даній статті описані умови навчання звукової культури мовлення дітей дошкільного віку. Висвітлені погляди вчених, щодо зазначеної проблеми і доведені відмінності в основних поняттях.

This article describes the learning conditions for the teaching of sound speech culture to preschool children. The views of scientists, the peculiarities of speech and sound culture proved the difference in terms.

Ключові слова: діти дошкільного віку, звукова культура мовлення, фонематичний слух, фонетичний слух, фонематичні сприймання, звуковий аналіз, фонематичні уявлення.

Ключевые слова: дети дошкольного возраста, звуковая культура речи, фонематический слух, фонетический слух, фонематическое восприятие, звуковой анализ, фонематическое представление.

Keywords: preschool children, sound culture of speech, phonetic hearing, phonemic hearing, phonemic perception, sound analysis, phonematic performance.

Постановка проблеми. Виховання звукової культури мовлення є одним із найважливіших завдань мовленнєвого розвитку дитини в ранньому віці, так як цей вік є найбільш сприятливим для її вирішення. Показниками звукової культури мовлення є фонетична і орфоепічна правильність мовлення, чітка дикція та інтонаційна виразність.

Дослідження щодо особливостей звуковимови дітей дошкільного віку свідчать про наявність у мовленні дошкільників низки мовленнєвих помилок, що дає підстави для проведення з ними корекційно-логопедичної роботи.

(О. Гвоздевої, К. Державіної, Є. Радіної, М. Фомічової, А. Богуш, К. Крутій, С. Цейтлін)

Мета статті. На основі аналізу науково-педагогічної літератури висвітлити умови навчання звукової культури мовлення дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Досвід мультикультурного життя стає повсякденним явищем. Завдяки цьому і теоретична, і прикладна лінгвістика, особливо ті її напрямки, які пов'язані з використанням мови і оволодінням мовленням, на сьогодні набувають особливої значимості та актуальності.

Виступаючи в якості найбільш вжиткового способу спілкування, усне слово одночасно служить для нас носієм мови, найважливішим інструментом мислення. Усне мовлення широко використовується в суспільно-побутовому житті. Сфера його застосування безперервно розширюється завдяки розвитку сучасних засобів зв'язку, що дозволяють передавати усне мовлення на великі відстані.

Саме тому в різноманітному виховному процесі, що здійснюється в навчальному закладі, особлива увага, крім загального розвитку дітей, приділяється культурі мовлення взагалі та формуванню усного мовлення зокрема, так як оволодіння мовленням є передумовою подальшого успішного розвитку учнів.

Сучасне суспільство потребує освіченої та вихованої особистості, що володіє високою культурою розмовного та письмового мовлення, вмінням користуватися мовленнєвими виразними засобами. А як показує практика, в наш час спостерігається «огрубіння» моралі суспільства, що тягне за собою занепад загальної культури. Саме тому важливим завданням є оволодіння мовленням в дошкільному дитинстві. Так як це найбільш сензитивний період.

У звуковій культурі мовлення виділяють два розділи: культуру вимови та мовленнєвий слух. Тому і робота повинна вестися у двох напрямках: розвиток мовленнєворухового апарату і розвиток сприймання мовлення (слухової уваги та мовленнєвого слуху, основними компонентами якого є ритмічний, звуковисотний, фонематичний слух).

Незамінною умовою, які забезпечують сприймання рідної мови, є фонематичний слух. Для виділення різних етапів у формуванні фонетичного компонента мовленнєвої здатності доцільним може бути використання поряд з поняттям «фонематичний слух» поняття «фонетичний слух». Л. Петровська запропонувала використовувати поняття «фонематичний слух» для характеристики процесу сприймання мовлення, тоді як поняття «фонетичний слух» – для характеристики процесу породження мовлення [6, с. 52]. Таким чином, фонематичний слух – це здатність дитини розрізняти в мовленні оточуючих його людей звуки, виконану змісторозрізнавальну функцію, отже, основою для формування фонематичного слуху є несвідомий аналіз мовлення оточуючих людей.

Як вказує Л. Бондарко, якби фонематичний слух не формувався досить рано, дитина не могла б розуміти звернене мовлення оточуючих її дорослих [1, с. 18].

Як пише Л. Петровська, фонетичний слух – це «здатність дитини диференціювати в своєму мовленні звуки, які є реалізаціями різних фонем рідної мови, основою для формування фонетичного слуху є порівняння своєї власної вимови з еталонною вимовою дорослих і неусвідомлена корекція своєї власної вимови в напрямі максимального наближення до еталонного» [5, с. 45].

Слуховивомна диференціація звуків мовлення дозволяє розрізняти слова на основі сприймання кожної фонемі, що входить до складу слова. Одні автори, наприклад Н. Швачкін, Л. Спірова, Р. Левіна, називають цю функцію «фонематичним сприйманням», інші, такі як М. Хватцев, Є. Ісеніна, – «фонематичним слухом».

Отже, фонематичні сприймання – це здатність розрізнявати фонемі та визначати звуковий склад слова.

Звуковий аналіз – це поділ цілого – (цілим виступає слово) на складові частини – (складові частини слова – звуки). Тобто звуковий аналіз – поділ слова на звуки, з яких воно складається [3, с. 24].

Існують певні відмінності між поняттями фонематичні сприймання і звуковий аналіз. Якщо мовленнєвий розвиток дитини без відхилень, то розвиток

фонематичного сприймання не потребує корекції, а звуковий аналіз потребує спеціального навчання (це дидактичний фактор). Фонематичне сприймання – перший щабель в поступальному русі до оволодіння грамотою, звуковий аналіз – другий (порядковий фактор).

Фонематичне сприймання формується в період від 1 року до 4 років, звуковий аналіз – в більш пізньому віці (віковий фактор). Під фонематичним сприйманням розуміється визначення кількості складів у слові, кількість звуків, наявність голосного або приголосного на початку і в кінці слова. А під звуковим аналізом мається на увазі визначення порядку складів і звуків в слові, встановлення розрізнавальної ролі звуку, виділення основних якісних характеристик звуку.

Тобто фонематичні сприймання – це здатність розрізнити особливості та порядок звуків з метою усного відтворення, а звуковий аналіз – здатність розрізнити те ж саме з метою відтворення на письмі (змістовний фактор) [4, с. 24].

Д. Ельконін визначає фонематичне сприймання як слухання окремих звуків у слові та вміння аналізувати звукові форми слів при внутрішньому їх програванні.

За даними Н. Швачкіна, в період від 1 року до 4 років розвиток фонематичного сприймання відбувається паралельно з оволодінням вимовної стороною мовлення. А. Гвоздьов та М. Красногорський [3] зазначають, що в початковий період засвоєння звуків, особливістю їх передачі є нестійкість артикуляції та вимови. За словами Д. Ельконіна, правильна вимова виникає лише за умови збігу обох зразків. Отже, фонематичні сприймання – це процес пізнання і розрізнення звуків мовлення.

При сприйманні мовлення слова не роз'єднуються на свої складові частини, й їх звуковий склад не усвідомлюється. Впізнання слів відбувається в залежності від умов сприймання або з опорою на окремі елементи, або на ознаки слова в цілому. Це дає підставу стверджувати, що в формуванні процесу фонематичного сприймання основну роль відіграють мовленнєвослуховий і мовленнєворуховий аналізатори, а також такі

психічні процеси, як увага і пам'ять.

Звуковий (фонематичний) аналіз – це розкладання слова на складові його фонем. Функція фонематичного аналізу не тільки складна, але і багатопланова. В. Орфінська виділяє наступні форми оперування фонемами: впізнання звуку на тлі слова; виділення першого і останнього звуків у слові; визначення послідовності, кількості звуків, їх місця в слові по відношенню до інших звуків.

Формування звукового аналізу пов'язане не тільки зі станом гностико-практичних функцій, але і еволюцією вищих форм пізнавальної діяльності, на що вказує Д. Ельконін. Він зазначає, що фонематичний (звуковий) аналіз являється процесом, який являє собою передумову інтелекту і страждає навіть при легких резидуально-органічних ураженнях центральної нервової системи.

В. Орфінська не виділяє в якості опції фонематичної системи процес фонематичного синтезу. Однак ми вважаємо за необхідне розглядати цей процес як функцію фонематичної системи, тісно пов'язану зі звуковим аналізом.

Фонематичний синтез – це розумова дія синтезу звукової структури слова, злиття звуків в слово. Як уважає Т. Єгоров, процес фонематичного синтезу не тільки не поступається за складністю фонематичному аналізу, але і є значно складнішим.

Крім зазначених вище процесів, у розвитку фонетичного уявлення велику роль відіграють увага і пам'ять [5]. Слухове сприйняття може бути активним і цілеспрямованим лише за умови достатньої сформованості стійкої та концентрованої уваги. Довільна пам'ять є показником керованості психічними процесами і необхідна в навчальній діяльності та обумовлює появу можливостей саморегуляції. Такі процеси, як сприймання, пам'ять, мислення, довільна увага, формуються за участю мовлення і опосередковані нею.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, мовленнєвий розвиток дитини відбувається в процесі пізнання нею навколишнього ного світу, за рахунок включення якомога більшої кількості аналізаторів. Таким чином, добре сформований фонематичний і

фонетичний слух, фонематичні сприймання, наявність елементарних навичок звукового аналізу, правильна вимова всіх звуків рідної мови є необхідними складовими звукової культури мовлення і умовами для навчання дошкільника грамоті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарко Л. В. *Звуковой строй современного русского языка.* / Л. В. Бондарко – М. : Просвещение, 1977 – 176 с.
2. Гвоздев А. Н. *Усвоение детьми звуковой стороны русского языка.* / А. Н. Гвоздев – М. : Акцидент, 1995 – 64 с.
3. Истомина З. М. *К вопросу о развитии произвольной памяти у детей дошкольного возраста* / З. М. Истомина // *Психология дошкольника: хрестоматия: для студентов средних педагогических заведений* / сост. Г. А. Урунтаева. – М. : Академия, 1997 – 82 с.
4. *Основы логопедической работы с детьми: Учебное пособие для логопедов, воспитателей детских садов, учителей начальных классов, студентов педагогических училищ* / под общ. ред. д.п.н., проф. Г. В. Чиркиной. – 2-е изд., испр. – М.: АРКТИ, 2003 – 240 с.
5. Пиотровская Л. А. *Разграничение понятий фонематического и фонетического слуха* / Л. А. Пиотровская // *Речевая деятельность в норме и патологии.* – СПб. : Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 1999 – С. 44–49.
6. Черкасова Е. *Воспитание речевого слуха у детей с общим недоразвитием речи* / Е. Черкасова // *Дошкольное воспитание.* – 2006 – № 11 – С. 51–54.

УДК 376.1-056.264-053.4:81'34

А. А. Соловйова

Т. М. Підлісна

*студентки спеціальності
«Корекційна освіта (Логопедія)»*

В. М. Андросова

*науковий керівник, старший викладач
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка*

ЛОГОПЕДИЧНЕ ФРОНТАЛЬНЕ ЗАНЯТТЯ В ДОШКІЛЛІ ДЛЯ ДІТЕЙ З ФФНМ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ЛОГОПЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

У статті подається характеристика фонетико-фонематичного недорозвинення (ФФНМ), класифікації занять в дошкільлі,